

פרק החובל

מתניתין:

שמבארת המשנה להלן.

ג. **בריפוי** [דמי רפואתו].

ד. **בשבת**, הם דמים שהוא מפסיד מחמת חוליו, שאי אפשר לו לעסוק במלאכה בזמן שהוא חולה, עד שיתרפא מן החבלה.⁽⁴⁾

תשלומי ריפוי ושבת נלמדים ממה שנאמר [שם יח – יט]: "וכי יריבון אנשים, והכה איש את רעהו באבן או באגרוף, ולא ימות ונפל למשכב. אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקה המכה, רק שבתו יתן ורפא ירפא".

ה. **ובושת**, שנאמר [דברים כה יא – יב]:

ב-ג אדם החובל **בחבירו**,⁽¹⁾ חייב לשלם לו תשלומים, עליו, על שחבל בו,⁽²⁾ **משום**⁽³⁾ **המשה דברים**:

א. חייב בתשלום הנזק, שנאמר [שמות כא כד]: "עין תחת עין, שן תחת שן, יד תחת יד, רגל תחת רגל", ולהלן יתבאר שאין כוונת הכתוב לנטילת אבר ממש, אלא שנותן לו החובל דמי עינו ושינו.

ב. **בצער**, שנאמר [שם כה]: "כויה תחת כויה, פצע תחת פצע, חבורה תחת חבורה". ואף כאן אין מצערים אותו במקום מה שהוא ציער, אלא משלם הוא את ערך הצער, וכפי

2. הא דלא קתני "חייב לו" מילתא אגב אורחא קא משמע לן דאף החובל בעצמו, איסורא קעביד, וחייב הוא [עליו] על מה שעשה לעצמו — "מלאכת שלמה".

3. הא דלא קתני חייב חמישה דברים, מילתא אגב אורחא קא משמע לן, דלאו דוקא לעולם חמישה, כי משכחת לה שאינו מתחייב אלא ארבעה, שלשה, שנים או אחד מהן כדאייתא בירושלמי — "מלאכת שלמה".

4. אין חיוב "שבת" כסתם נזקי ממון, דהא הוי רק מניעת ריוח וגרמא בעלמא דפטור בכל מקום, ואין כאן "ממון הנפסד" שיתחייב המזיק להשלימו, אלא הוי גזירת הכתוב לחייבו בתשלומין — על פי הגר"ח שם. וראה ברמב"ן [דינא דגרמי" עמוד קפה בהוצאת מערבא]

1. כתב ב"חידושי רבינו חיים הלוי" [הלכות טוען ונטען]: חלוק דין חבלות משאר נזקי ממון, דבשאר נזקי ממון עיקר חיובו הוא הממון עצמו שהפסידו, ומחמת חיוב זה הוא שמתחייב בתשלומין, שהם חליפי ממונו שהפסיד, אבל חבלות אין ענינם להשלים את הממון הנפסד, אלא שחייבתו התורה בתשלומין מגזירת הכתוב כפי שיווי הנזק.

ובחידושי רבי אריה ליב מאלין [סימן עה עמוד קפ] הוסיף בטעמו של דבר: הרי בשאר נזקי ממון שייך להשלים את חסרונו של הניזק, וגדר חיובו הוא להשלים את ההיזק על ידי הממון שהוא משלם, אבל בנזק של אדם, הרי אף אחרי התשלומין עדיין לא נשלם הזיקו בזה, אם כן אין ענינו השלמת החסרון והנזק, אלא הוא חידוש התורה לחייבו לשלם.

וראה עוד להלן הערה 19 מה שהובא בשם חידושי רבי שמואל.

עיניו של חברו, או קטע את ידו, או שיכר את רגלו.

אין אומרים: רואים כמה אדם זה רוצה ליטול כדי שיחבלו בו כך, (5) אלא רואין אותו כאילו הוא עבד (6) נמכר בשוק, ושמן [מעריכים] כמה היה יפה [שוה] לפני החבלה, וכמה הוא יפה עכשיו, ומשלם לו את ההפרש שבין זה לזה.

ב. צער, כיצד משערים אותו? אם כואו [עשה לו כויה] בשפור מלובן, או שהכה

"כי ינצו אנשים יחדו איש ואחיו, וקרבה אשת האחד להציל את אישה מיד מכהו, ושלחה ידה והחזיקה במבושיו". [ובישה אותו בכך]. "וקצתה את כפה לא תחוס עינך", וקיבלו חז"ל שאין קוצצים את כפה ממש, אלא דמי בושתו היא משלמת לו.

ועתה מפרטת המשנה, כיצד משערים כל אחד ואחד מחמשת התשלומים של החובל בחברו.

א. בנזק, כיצד משערים אותו? אם סימא את

בחבלה לא הוי אלא גזירת הכתוב לשלם כפי שיווי הנזק, והוא כעין "תשלומי כופר" שצריך לשלם לו דמי העין שהזיקו.

6. א. רש"י פירש שמשערים בעבד עברי והרא"ש פירש בעבד כנעני.

ב. כתב רש"י: שהרי הזיקו והפסידו ממון זה, שאם היה נצרך היה מוכר עצמו בעבד עברי. אין כוונת רש"י שמחוייב לשלם לו היות והוא מנע אותו מלהרויח ממון זה, שהרי אין כאן הפסד בידים אלא "גרמא", וגרמא בנזיקין פטור [בבא בתרא כב ב] ועוד, הרי אין כל אדם עומד להמכר, ואף איסור יש בכך [קידושין כב ב ורמב"ם ריש הלכות עבדים] ועוד, הרי תשלומי נזק שייכים גם בזמן הזה למרות שאין דין עבד עברי נהג.

אלא כוונת רש"י היא שהיות ואם היה נמכר, היה מקבל כך וכך, אם כן זהו ערכו של אותו אדם, ואם חבל בו ומיעט את ערכו — חייב הוא לשלם.

והיות שכך מעריכים את הנזק, אם כן עלינו לשום אותו לפי ערך של "עבד עברי".

ג. וברא"ש הקשה: הרי הנזק שאנו באים להעריך אותו הוא נזק לעולם, ואילו עבד עברי אינו נמכר אלא לשש שנים, ואם ישומו אותו

דחיובא דשבת עדיף מ"גרמי", וחייב אפילו לרבנן דלא דיינו דינא דגרמא.

5. א. כתב רבינו יהונתן מלוניל: אין אומדין אותו בכמה הוא נפחת אצל עצמו, דנמצא אתה מכחיש ומפסיד את המזיק, שלא היה רוצה הניזק בזה החסרון אפילו באלף או באלפיים זהובים. ומשיב רואין אותו כעבד נכרי שהוא נמכר בשוק לעבוד אותו.

משמע, שכל הטעם לכך שאיננו משערים "בכמה הוא נפחת אצל עצמו" אינו אלא היות שאיננו רוצים לחייב את המזיק יותר מדאי.

וברא"ש כאן הביא את מה שאמרו לעיל נח ב: "וביער בשדה אחר" מלמד ששמן על גב שדה אחר, שאם אכלה בהמה פירות ערוגה אין משערין בפירות עצמן דאם כן יפסיד המזיק הרבה אלא משערים את הנזק ביחס לשדה גדולה כדי שלא יצטרך לשלם כל כך, אם כן רואים אנו שהתורה רוצה להקל בשומת הנזק, וכן אמרו לענין קציצת ידו של עבד לעיל מז א.

ב. וב"חידושי מרן רי"ז הלוי" [במכתבים עמוד 160] כתב אליבא דהרמב"ם שדרשא ד"ובער בשדה אחר" דילפינן מינה קולא לניזק לא שייכא אלא לענין שאר נזקי ממון, שהמזיק מחוייב להשלים את הפסידו של הניזק, אבל

וכמה ישלם לו? **אומדין** [משערים] כמה **אדם** שהוא **כיוצא בזה** [דומה לו] **רוצה ליתול ממון בכדי להיות מצטער כך**, כי יש לך אדם שהוא רך וענוג וצער רב, ויש לך אדם שאינו כל כך רגיש וצער מועט, לפיכך

אותו⁽⁷⁾ **במסמר**, וגרם לו צער על ידי כך, **ואפילו אם עשה כן על ציפורנו שהוא מקום שאינו עושה** [שהמכה אינה עושה] **בו חבורה**, ונמצא שאין כאן "נזק" אלא "צער" בלבד, הרי הוא חייב לשלם לו על צערו.⁽⁸⁾

לפיכך, כתב הב"ח: ודאי גם רש"י מודה שעיקר השומא היא בעבד כנעני, אלא שאם יש אדם שמתבייש להיות נישום כעבד כנעני, ככהאי גוונא שמין אותו על כל פנים כעבד עברי שיוצא בשש, והמזיק מרויח שלא ישערו את הנזק בעבד כנעני שנמכר לעולם. [וב"ם של שלמה" כתב שרש"י סובר כדעת הרא"ש, ראה בדבריו. וב"אילת השחר" כתב דמה שכתב רש"י שהפסידו ממון זה שהיה יכול להמכר לעבד עברי, אינו אלא ראייה שאדם מישראל הוא "חפצא של ממון", וממילא מחוייב לשלם לו את נזקו לפי השומא הראויה.]

ובכתבי הגר"ז [ערכין ב א] כתוב: החובל באדם אין דין התשלומין שלו משום הפסד ממונו כמו בחבלת שור, אלא שהוא חיוב תשלומין מסויים שחייבה התורה, וחוב זה הוא לפי ערכו של הנחבל, וסובר רש"י שאי אפשר לשום בן ישראל כעבד כנעני היות ולא שייך למכור אותו בתורת "עבד כנעני", לכן שמים אותו כ"עבד עברי". [ראה שם דלפי זה אף לענין "ערכין" סובר רש"י ששמין אותו כעבד עברי, וכן כתבו תוספות במגילה כג ב ד"ה שמין וראה ב"ברכת אברהם".]

7. "תוספות יום טוב".

8. להלן פד ב נחלקו תנאים אם יש חיוב תשלומי "צער" כאשר לא עשה בו שום נזק, ומשנתינו כמאן דאמר: צער משתלם אף שלא במקום נזק.

בכל שש שנים פעם אחר פעם יעלה ערך הנזק בהרבה ממה שיהיה ערכו אם נשום אותו בפעם אחת מעתה ולעולם, והרי עלינו להקל בשומת הנזק!?! [על פי "פלפולא חרפתא" ורבי עקיבא איגר.]

וב"ם של שלמה" תמה עוד: הרי אשה גדולה אינה נמכרת לשפחה, ואיך נשער את הנזק אם חבלו באשה!?! [ראה מה שכתב ב"ברכת אברהם" ליישב קושיות הרא"ש וה"ם של שלמה" לפי ביאורו בגדר דין תשלומי חבלה אליבא דרש"י.]

לפיכך, כתב הרא"ש שאין משערים את הנזק ב"עבד עברי", אלא ב"עבד כנעני" כמה היה שוה קודם הנזק וכמה הוא שוה עכשיו, אם היו שמים אותו כעבד כנעני.

ג. ב"ברכת אברהם" העיר מהגמרא לקמן פד ב שאמרו לענין שומת הנזק כעבד: פוק חזי היכא מזדבני עבדי בשוקא. והרי שם מדובר בזמן הזה שאין היובל נוהג, וממילא — אין דין עבד עברי נוהג [כמבואר ברמב"ם עבדים א י], אם כן איך אפשר לשום ערכו של עבד עברי בזמן הזה!?!

ויש שהעירו מלשון המשנה: רואין אותו כאילו הוא עבד נמכר בשוק. והרי כתב הרמב"ם [עבדים א ה] שאין עבד עברי נמכר בפרהסיא אלא בצינעא!?!

ובפירוש הב"ח על הטור [סימן תכ ס"ק יז] הקשה עוד כמה קושיות, וכתב שרש"י עצמו כותב שמשערים בעבד כנעני. [ראה בדבריו פד ב ד"ה ופגם].

משערים באדם שדומה לניזק, ונותן לו את דמי צער.⁽⁹⁾

ועתה משמע שמשערים כמה ממון היה אדם כיוצא בו מבקש, אם היו רוצים לצער אותו תמורת תשלום, ובגמרא [פה א] ⁽¹⁰⁾ יתפרש הדבר.

ג. ריפוי כיצד דינו?

אם הכהו חייב לרפאותו.⁽¹¹⁾

ואם עלו בו, במקום המכה, צמחים [אבעבועות לבנות, מוגלה], הרי אם מחמת המכה הם עלו חייב החובל לרפאותו, ואפילו עלו בו לאחר זמן, ולא דוקא בשעת

המכה,⁽¹²⁾ אבל אם עלו בו הצמחים שלא מחמת המכה, כגון שפשע בעצמו ועבר על דברי הרופא פטור, ואין החובל חייב ברפואתו זו.

וגם אם חייתה התרפאה המכה, ולאחר מכן היא נפתרה [נפתח הפצע מחדש וחזר לקדמותו]⁽¹³⁾ חייב לחזור ולרפאותו.

ואפילו חייתה המכה ונפתרה פעם נוספת, חייב לרפאותו, כי אנו תולים שהכל בא מחמת מכה הראשונה, ועדיין לא התרפאה לגמרי.

אבל, אם חייתה המכה ונתרפאה כל צורכה והופיע שוב חולי באותו מקום, אינו חייב לרפאותו, כי אין אנו תולים את החולי

9. א. רש"י. והרמב"ם [חובל ומזיק ב ט] כתב: כמה הוא הצער הכל לפי הניזק, יש אדם שהוא רך וענוג ביותר ובעל ממון ואילו נתנו לו ממון הרבה לא היה מצטער מעט, ויש אדם שהוא עמל וחזק ועני ומפני זוו אחד מצטער צער הרבה, ועל פי הדברים האלה אומדין ופוסקין הצער.

וצריך תלמוד, בשלמא מה שמשערים לפי מה שהוא רך וענוג, ניחא כי אכן צערו גדול יותר, אבל מה שהוא עשיר או עני אינו נוגע להערכת הצער!?

ומשמע שלדעת הרמב"ם אין מעריכים את עצם הצער, אלא צריך הוא לשלם את הדמים שצער זה שווה לניזק, שאם היה מוכן להצטער בדמים מועטים, אינו משלם לו אלא דמים מועטים, ואם אינו מוכן להצטער אלא עבור ממון מרובה, בין אם הסיבה לכך מחמת שהוא רך וענוג, בין אם הסיבה לכך מחמת עושרו, חייב המזיק לשלם לו את אותו ממון המרובה. ובדין צער האנוסה כתב הרמב"ם [נערה ג ו]:

אומדין כמה האב רוצה ליתן ולא תצטער זו מזה ויתן. [וראה מה שהעיר בזה בחידושי הגר"ח וב"ברכת אברהם"].

10. ושם בהערות.

11. יש לחקור, הא דקיימא לן דהחובל בחבירו משלם לו ריפוי, אם החיוב הוא לשלם לו ממון, וזכות ממון יש לנחבל אצל החובל. או אינו זכות ממון, אלא שהחובל מחוייב לרפא את הנחבל בכל דרך שיוכל, וזה אחת מן הדרכים שיתן לו כסף כדי שיקח סמים ורפואות — "קובץ שיעורים" כתובות אות ריח. וראה להלן פה ב בהערות.

12. "תפארת ישראל".

13. כלומר שלא חייתה כל צרכה, אלא שנדמית כאילו חייתה, ואחר כך נסתרה, ולשון סתירה בזה הוא ענין חזרת המכה לקדמותה — מאירי.

יוכל להשתכר באותה מלאכה שהיה רגיל בה, והיות שבמצב של עכשיו, שאין לו יד, (14) הוא אינו ראוי אלא לשמור קישואין, ובעת חוליו, עד שתגליד המכה, הוא אינו יכול לעבוד אפילו עבודה קלה זו, אלא הוא יושב בביתו, הרי החובל חייב לשלם לו עבור כל יום מימי חוליו, סכום השווה למשכורת של שומר קישואין.

ה. כיצד משערים בושת? הכל לפי המבייש והמתבייש. כי אדם קל ופחות שבייש, בושתו מרובה מאדם יותר חשוב שבייש, (15) ואדם חשוב שביישו אותו, בושתו מרובה מאדם בינוני שנתבייש. ומשערים כמה אדם כיוצא בו היה רוצה ליטול, (16) כדי להתבייש בושת זו מאותו אדם שביישו.

גמרא:

שנינו במשנה: בנזק כיצד כו' רואין אותו

שהופיע שוב, שהוא המשך המכה הראשונה, אלא הרי הוא כמכה בפני עצמה, ולכן אין אחריות החובל עליה.

ד. כיצד משערים את תשלום השבת? אין אומרים: היות וקודם שנחבל היה ראוי לעשות מלאכה כבידה, ששכרה מרובה, לכן ישלם לו, במשך כל ימי חוליו, עד שתגליד המכה כאילו ביטלו מאותה מלאכה חשובה.

אלא, רואין אותו כאילו הוא שומר קישואין שלא יגנבו, שהיא מלאכה קלה, ושכרה מועט, וכיון שעתה הוא אינו יכול לעשות אפילו מלאכה זו, חייב החובל לשלם לו על הפסד ההשתכרות הקלה בזמן מחלתו.

טעם הדבר שאינו משלם לו את מלא שכר פעולתו שהיה רגיל בה, שהרי כבר נתן לו דמי ידו ודמי רגלו, במה ששילם את נזקו, ובתשלום זה נכלל הפסדו של הניזק שלא

14. להלן פה ב יתבאר מה הדין כאשר שכר את רגלו.

15. רש"י ורמב"ם [חובל ומזיק ג א]. ולפי זה, אדם בינוני שבייש בושתו קשה משל אדם חשוב, וקלה משל אדם פחות, ובכתובות מ א כתב רש"י: אדם בינוני המבייש בושתו קשה מאדם זולל ומאדם חשוב. וכתב הגר"א דפליגי אהדדי.

והב"ח [תכ ד"ה בושת] כתב דלא פליגי, אלא דמה שכתב רש"י בכתובות הוא באונס ומפתה דוקא שבושת הבינוני קשה מבושתו של אדם זולל. [היפך סברת הר"ן בכתובות שם.]

וב"ערוך השלחן" [תב כט] כתב בבאור סברת רש"י בכתובות: עיקר בושת הוא מאדם בינוני, דמאדם מזולל אין בושת נחשב שדבריו אינם

נחשבים, ומאדם גדול בתורה או בעושר או מכובד בין הבריות, גם כן אין הבושת גדול כל כך, מפני ההיפך, שמאיש כזה כדאי לפעמים לקבל בושה. אבל מאדם בינוני הבושה גדולה – דדבריו נחשבים, ואינם לכבוד. [הסבר זה לא שייך באונס ומפתה.]

16. "שיטה מקובצת" בשם הרמ"ה. וברמב"ם [הלכות נערה ב ה]: לענין בושת באונס ומפתה כתב: רואין הדיינים מעלתה ומעלתו, ושמיך כמה ממון ראוי לאביה ולמשפחתה ליתן, ולא יארע להן דבר זה מאדם זה, וכמוהו חייב לשלם. וכן אמרו בגמרא פה א לענין צער דמשערים כמה אדם רוצה לתת כדי שלא יצטער. [אלא שהרמב"ם סובר (חובל ומזיק ב ט – י) שרק צער במקום נזק משתלם כך, אבל שלא במקום

מה, כמו שבמכה בהמה, מדבר הכתוב לענין תשלומין, ולא לענין עונש של "מכה תחת מכה", אף החיוב "עין תחת עין" שאמרה תורה לענין אדם המכה [החובל] באדם אחר, נאמר רק לענין תשלומין של ממון, ולא לענין הוצאת עין ממש.

ואם נפשך [רצונך] לומר: אין זו ראייה, ויש לדחותה [כמו שמבארת הגמרא להלן].

יכול אני ללמוד דין זה ממקום אחר: שהרי הוא אומר [במדבר לה לא]: "ולא תקחו כופר לנפש רוצח, אשר הוא רשע למות, כי מות יומת", משמע, דוקא לנפש רוצח [שהרג את הנפש] אי אתה לוקח כופר, אלא "מות יומת" ממש, אבל אתה לוקח כופר לראשי איברים שאין חוזרין.⁽¹⁸⁾ כלומר, במקום להוציא את עינו, לוקחים ממנו ממון בתורת "כופר"⁽¹⁹⁾.

כאילו הוא עבד נמכר בשוק, ושמין כמה היה יפה וכמה הוא יפה. [ונותן לו את הפרש הדמים שביניהם].

ופרכינן: אמאי משלם לו ממון, והא "עין תחת עין" אמר רחמנא [שמות כא כד], אימא מקרא כפשוטו ויוציאו לו עין ממש כעונש על הוצאת עינו של הנחבל!⁽¹⁷⁾

ומשינינן: לא סלקא דעתך לפרש "עין תחת עין" — ממש.

דתניא בברייתא: יכול [האם נאמר]: סימא את עינו — מסמא את עינו, קטע את ידו — מקטע את ידו, שיבר את רגלו — משבר את רגלו?!

תלמוד לומר [יש ללמוד דבר זה מדברי הכתוב, שמביאה הגמרא לקמן]: נאמר "מכה אדם" ונאמר "מכה בהמה", ואתה דן "גזירה שוה" "מכה" — "מכה":

והרי הוא אומר [במדבר לה לא]: "ולא תקחו כופר לנפש רוצח", לרוצח בלבד הוא שאין כופר, אבל לחסרון איברים או לחבלות יש כופר.

נמצא שגדר תשלומי חבלה הוא שהיה ראוי לחסרו אבר, אלא שהתחדש בקרא שיכול לשלם כופר ולהפטר מן העונש [וגם בשור שהרג את האדם מצאנו שמשערים בדניזק אליבא דחכמים [מ א], וכך נפסק להלכה ברמב"ם נזקי ממון יא א, וראה להלן פד א בהערה 20].

18. לאבבי דאמר [פ א]: הכהו על ידו וצמתה וסופה לחזור משלם שבת גדולה [נזק] ושבת קטנה, צריך לומר דהא דקתני "שאיין חוזרין" לאו דוקא הוא ואורחא דמילתא נקט.

19. א. פירושו דוקא ברוצח שהוא רשע למות, אבל בחובל שהוא רשע למלקות, שכאשר אין בו

נזק, שמין כמה אדם רוצה ליטול (ראה להלן פה א הערה 14), אם כן יש לומר: דהרמ"ה סובר כהרמב"ם ומיירי הכא דוקא בכבושת שלא במקום נזק].

17. כפשוטו, קושיית הגמרא אינה מסברא, אלא מקרא, דכתיב "עין תחת עין" ומשמע — עין ממש. אך ברא"ש כתב: והא דלא אמר סימא את עינו נסמא את עינו, קיטע ידו נקטע ידו, שבר את רגלו נשבר רגלו, יליף בגמרא מכמה קראי. והנה הרא"ש לא העתיק קרא ד"עין תחת עין", משמע דהא דמשלם ממון ולא מסמאין את עינו וכיוצא, הוא גזירת הכתוב.

וראה ברמב"ם שכתב [חובל ומזיק א ג]: זה שנאמר בתורה [ויקרא כד כ]: "כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו", אינו — לחובל בזה כמו שחבל בחבירו, אלא שהוא ראוי לחסרו אבר או לחובל בו כמה שעשה ולפיכך משלם נזקו.

כא: "ומכה בהמה ישלמנה, ומכה אדם יומת", לומר: מה "מכה" שנאמר אצל בהמה ממון הוא משלם, אף "מכה" שנאמר אצל אדם משלם ממון.

ודנה הגמרא: הי "מכה"? מאיזו תיבה אנו למדים את הלימוד של "גזירה שוה" "מכה" — "מכה"?

אילימא [אם נאמר]: ממה שכתוב [ויקרא כד

אברים. וסובר הרמב"ם דכמה מיני כופר איכא, שור שהמית את האדם הוי "כפרה" ואילו כופר דראשי אברים הוא קנס כמו שמצאנו בשלשים של עבד דקרי ליה הרמב"ם [נזקי ממון יא א] "כופר העבדים" והוי קנס.

ושבו לא תיקשי מסוגיא דפרק קמא, כי יש לומר שהסוגיא דלעיל סוברת כאינך תנאי דילפי מקראי אחריני וממילא נזק הוי תשלום ממון ולא קנס. [וראה עוד שם מה שחילק בין "נזק" לבין "פגם" באונס ומפתה].

ג. וב"חזון יחזקאל" [פרק ט הלכה י] ביאר דהא דאינו משלם על פי עצמו, הוא משום שיסוד חיובו של החובל הוא שיחסרו ממנו אבר, כמו שכתב הרמב"ם (ראה לעיל הערה 17) ורק מדין "כופר" הוא משלם נזק וצער, ובחיוב כזה אין אדם מתחייב בהודאתו [כי הודאת בעל דין כמאה עדים אינה אלא בחיוב ממון כדילפינן מ"כי הוא זה" כמו שכתב רש"י קידושין סה ב] והיות והוא פטור מעיקר חיובו על כן פטור הוא גם מתשלום הממון שכנגדו על פי הודאת עצמו. אבל אם יבואו עדים אחרי הודאתו — חייב, שהרי לא נפטר בהודאתו מדין מודה בקנס.

ועל פי זה ביאר ב"חזון יחזקאל" הא דסובר הרמב"ם שיש חיוב תשלומי נזק אף כאשר לא חיסרו ממון ולא נפחתו דמיו, [ראה ב"לחם משנה ב ו] כי עיקר חיובו הוא לחבול בו ולעשות צלקת וכו' כפי שהוא חבל, אלא שמשלם הוא כופר בתמורה. [ולענין עבד כנעני ובת אצל אביה לא שייך חיוב לאדון ולאב אלא מחמת הפסד ממון].

גם ב"אבן האזל" [חובל ומזיק ה ו] כתב בדעת הרמב"ם שאכן תשלום נזק אינו קנס לענין

שזה פרוטה הרי הוא לוקה, אתה לוקח כופר כאשר יש בו שוה פרוטה — "משך חכמה".

ב. כתב הרמב"ם [חובל ומזיק ה ו] הוא [הניזק] אומר חבלת בי והודה מעצמו פטור מן הנזק ומן הצער וחייב בשבת ובבושת ובריפוי על פי עצמו. והרב המגיד תמה על דבריו שהרי מבואר לעיל [ד ב, ה א] שנזק וצער חיוב ממון הם ולא קנס ומדוע יהא פטור בהודאתו?!?

וב"חידושי רבי שמואל" [בבא קמא סימן ד] כתב לתרץ קושיא זו בשתי דרכים:

האחת — לעיל מג א נחלקו אמוראים אם "יש דמים לבן חורין" [ונפקא מינה אם יש תשלום דמי הנהרג כאשר אומר המית שורי את פלוני, ראה שם] וקיימא לן "אין דמים לבן חורין" דאדם אינו חפץ ממוני, אם כן לא שייך לדון כאן גדר של "חסרון ממון", לפיכך כתב הרמב"ם שתשלום נזק "קנס" הוא. [והסוגיא דפרק קמא סוברת כמאן דאמר יש דמים לבן חורין].

ולפי זה, גם בשור שהזיק אדם אין כאן חיוב ממון אלא קנס [וכן דעת ה"תורת חיים" פד ב וה"אור שמח" נזקי ממון י יד, ראה להלן פד ב הערות 8, 17].

אבל בפשוטו שור שהזיק אדם הוי חיוב ממון ולא קנס [וכן נקט ב"אבי עזרי"א], לפיכך תירץ הגר"ש בדרך שניה: לעולם איכא בחבלת אדם גדר של נזק וחסרון ממון, ואף על פי כן נזק דחבלה הוי קנס, וטעם הדבר: הרי נחלקו בסוגיא מה המקור להא ד"עין תחת עין" — ממון. והרמב"ם העתיק [חובל ומזיק א ג] דרשא ד"לא תקחו כופר לנפש רוצח" לנפש רוצח אי אתה לוקח כופר אבל אתה לוקח כופר לראשי

ומסקינן: **אלא מהכא: "ומכה נפש בהמה ישלמנה, נפש תחת נפש"** [ויקרא כד יח], **וסמיך ליה** (21) [שם יט]: **"ואיש כי יתן מום בעמיתו, כאשר עשה כן יעשה לו"**.

כך אי אפשר לומר שהרי **הוא "מכה אדם" בקטלא** הוא **דכתיב**, שהרי במכה אביו ואמו דיבר הכתוב (20) **וכתיב** [שמות כא טו]: **"ומכה אביו ואמו מות יומת"**, והיות ומדובר בחיוב מיתה, הרי אין שם תשלומין.

"וסמיך ליה" — דמשום דסמיך ליה נקט האי קרא.

ג. ובספר "דבר יעקב" הקשה לשיטת התוספות, אמאי בעינן "גזירה שוה", הרי אפשר ללמוד מ"סמוכים"?!
 וראה בראש השנה לד א רש"י ד"ה הכי קאמר אי לאו גזירה שוה: אי לא נאמרה גזירה שוה זו למשה מסיני לדונה הייתי מביא הכל בהיקישא, כלומר מעצמו. חזינן, דעדיף ללמוד מגזירה שוה, אף דאפשר ללמוד מהיקש. [והיקש עדיף מסמוכים — תוספות סוכה לא א ד"ה ור"י].

והנה, ביבמות ד א אמרו דרבי יהודה לא דריש סמוכים בכל התורה, חוץ ממשנה תורה דדריש סמוכים.
 ויש לומר: ברייתא זו כרבי יהודה היא סוברת [ובפרט שברייתא זו, מן הספרא היא, וסתם ספרא רבי יהודה], וכיון דלאו במשנה תורה הוא, לא דרשינן הקישא. [ומיושב בזה סתירת דברי רש"י בכתובות ובבבא קמא].
 עוד יש לומר: מילתא דאתיא בהקישא טרח וכתב לה קרא. [ראה בר"ן נדרים ג א ד"ה לנדור נדר].

ד. למאן דאמר סמוכין דרשינן הכא, יש להקשות: הלא סתם ספרא רבי יהודה, ורבי יהודה לא דריש סמוכין אלא במשנה תורה?!
 יש לומר: היכא ד"מוכח" או "מופנה" דריש רבי יהודה "סמוכים" בכל התורה כולה, והא דקאמר במשנה תורה דריש, הוא הדין בעלמא, אלא דבמשנה תורה קים ליה דכולהו "מוכח" או "מופנה", כמו שכתבו תוספות ביבמות ד א ד"ה וכי.

שמודה בקנס פטור, אבל מכל מקום אין כאן חיוב ממוני לענין שיתחייב המזיק לשלם בהודאת עצמו, ראה שם.

20. "פני יהושע". וכתב רש"י בפירושו על התורה: **"ומכה אדם יומת"** — אפילו לא הרגו, אלא עשה בו חבורה, שלא נאמר כאן "נפש" [כדלעיל כד יז: **"ואיש כי יכה כל נפש אדם"**], ובמכה אביו ואמו דבר הכתוב ובא להקישו למכה בהמה... ומה בבמה בחבלה, שאם אין חבלה אין תשלומין, אף מכה אביו ואמו אינו חייב עד שיעשה בה חבורה.

21. א. לשון הגמרא "וסמיך ליה" משמע דבמדת **"סמוכים"** ילפינן, ולא במדת "גזירה שוה". וכן משמע מדשביק קרא קמא "מכה בהמה ישלמנה", ונקט קרא אחרינא: "מכה נפש בהמה ישלמנה", דאי בגזירה שוה "מכה" — "מכה" קא יליף, הא שפיר מצינן למילף מקרא קמא, אבל אם "סמוכים" קא דריש, אתי שפיר דנקט מאי דסמיך ליה — תוספות הרא"ש ב"שיטה מקובצת". [וכן דעת הראב"ד דהקישא הוא, וכן כתב בתוספות רבינו פרץ בשם רש"י (בכתובות לה א).]

ב. ובתוספות כתבו [וכן מוכח מפירוש רש"י] דבמדת **"גזירה שוה"** ילפינן, והכריחו דבר זה מהמשך הסוגיא [ראה בהערות להלן]. וכן היא גם מסקנת תוספות הרא"ש. ולישנא ד"וסמיך ליה" לא גרסינן, אי נמי כיון דשבק קרא קמא דאיירי בקטלא [גבי אדם] נקט קרא דמכה נפש בהמה דסמיך לאיש כי יתן מום, ועל כן נקט

וחובל אבר, כמו שנאמר להלן [שם כ]: "עין תחת עין". וכיון דכתיב "יומת", משמע, שנוטלים ממנו את אותו אבר וימות האבר, אם כן שמעת מינה: עין תחת עין — ממש!?

ומשנינן: מאי "יומת" — בתשלומי ממוז. (24)

ותמהינן: ממוזי [מנין לך] דבממוז איירי קרא ד"ואיש כי יכה כל נפש אדם", אימא במיתה ממוז כלומר, "מות יומת" — האבר!?

ומשנינן: לא סלקא דעתך לומר דמיתה ממש קאמר קרא. ושתי ראיות לכך:

חדא, דהא איתקש חובל ומכה אדם ל"ומכה נפש בהמה" [שם יח], (25) וכשם שמכה בהמה לתשלומין, כך מכה אדם.

ותמהינן: אם מכאן אתה למד, תיקשי: הרי בהאי קרא לאו "מכה" הוא דכתיב, אלא "נתינה", ואיך ילפינן "גזירה שוה" "מכה" — "מכה"?! (22)

ומשנינן: אנן "הכאה" — "הכאה" קאמרינן, כלומר, אף על פי שלא נאמרה אותה תיבה בשני המקומות, מכל מקום אפשר ללמוד "גזירה שוה" זו מזו, היות שמשמעות הדברים שוה — זו "הכאה" וזו "הכאה". (23)

והכי ילפינן: מה "הכאה" האמורה בבהמה ["מכה בהמה ישלמנה"] לתשלומין, אף "הכאה" האמורה באדם ["ואיש כי יתן מום בעמיתו"] לתשלומין.

ומקשינן: והא כתיב [שם יז]: "ואיש כי יכה כל נפש אדם מות יומת", והאי קרא לאו ברוצח המתחייב מיתה מיירי, אלא במכה

ממה להחיות נפשו, שפיר קאמר מות יומת — אם לא יתפרנס מן הצדקה.

ב. ואם תאמר: למאי בעי תרי קראי למידרש מינה דמשלם ממוז [חדא]: "מכה אדם ומכה בהמה" ואידך: "איש כי יכה..."?!

יש לומר: אשמועינן באדם שני ניזקין, כדאשמועינן בבהמה. דכתיב: "ומכה נפש בהמה ישלמנה", וכתוב: "מכה בהמה ישלמנה", חד למכה נפש בהמה שממיתה, וחד למזיק אותה ואינו ממיתה. וכנגדן באדם כתיב תרי לתשלומין, "ואיש כי יכה כל נפש אדם" לראשי איברים שאינן חוזרין שהוא כמכה נפש, וחד לנזקין בעלמא — רשב"א בשם הראב"ד.

25. כך היתה הגירסא לפני תוספות. דהא "ומכה בהמה ישלמנה" [שם פסוק כא] איתקש ל"ומכה אדם יומת" דאיירי בקטלא.

22. אי מ"גזירה שוה" יליף, שפיר קא מקשה, דאי אפשר ללמוד "מכה" מ"נתינה", אבל אם "סמוכים" קא דריש הרי אין נפקא מינה בלשון הכתוב — תוספות.

ויש לומר: לעולם "סמוכים" קא דריש, והא דפריך "הא לאו מכה הוא" אלישנא דברייתא קאי, דתני מכה אדם ומכה בהמה, ומשני הכאה הכאה קאמרינן כלומר הכאה דסמיכי — רשב"א ותוספות הרא"ש.

23. על פי מאירי ורש"י עירובין נ א סוף ד"ה ושב הכהן. [וכשיטת תוספות דמ"גזירה שוה" קא יליף].

24. א. כדאשכחן בשור שהרג את האדם: "וגם בעליו יומת" ומשלם ממוז כדכתיב: "אם כופר יושת עליו". [שמות כא כט — ל] וב"משך חכמה" כתב דהיות וגובין ממנו ממוז, אפילו אם אין לו

ונאמר: מה "מכה אדם יומת" — יומת ממש, אף כי יתן מום בעמיתו כאשר עשה כן יעשה לו" — יתן מום ממש?! (27)

אמרי [שאלון] בני הישיבה: מדוע סבור היה התנא שראוי ללמוד מ"מכה אדם"?!?

אדרבה, הרי דנין [ראוי לדון] ניוזקין ["כי יתן מום בעמיתו"] מניזקין ["מכה בהמה"] ואין דנין ניוזקין ממיתה ["מכה אדם יומת"]?! (28)

ומפרשינו: אדרבה, דנין [ראוי לדון] חובל באדם מ"מכה אדם", ואין דנין חובל באדם מ"מכה בהמה". על כן סבר התנא שיש לומר: עין תחת עין ממש, והוקשה לו מנין לנו שאינו משלם אלא ממון?!

והיינו דקתני בברייתא: אם נפשך לומר

ועוד, הא כתיב בתריה [שם כ]: "כאשר יתן מום באדם, כן יתן בו", ושמע מינה "יומת" בממון. (26)

ודנה הגמרא: ומאי "אם נפשך לומר" שאמר התנא שהרי משמע מדבריו, שיתכן להשיב על ילפותא זו, ולדחותה, והיאך אפשר לדחות לימוד זה מ"גזירה שוה" של "הכאה" — "הכאה"?!?

ומבאר הגמרא: תו קא קשיא ליה לתנא: מאי חזית [מה ראית] דילפת מ"מכה בהמה", לילף מ"מכה אדם"?! כלומר, מנין לך ללמוד "גזירה שוה" "הכאה" — "הכאה", חובל באדם ממכה בהמה, ולומר שממון הוא משלם ואין מוציאין את עינו.

אדרבה, נלמד "הכאה" ד"ואיש כי יתן מום בעמיתו" מ"הכאה" ד"מכה אדם יומת",

היינו אומרים "עין תחת עין" — ממש, כפשוטו של מקרא?!?

יש לומר: עיקר הגזירה שוה לענין אחר נאמרה, ואם תרצה ללמוד ממנה גם לענין חבלה שהיא בממון, יש לדחות ולומר לילף ממכה אדם — על פי תוספות הרא"ש. [ורבי עקיבא איגר הקשה על זה מדקאמרינן לקמן: וכי מאחר... מכה מכה למה לי.]

עוד יש לומר: לולא הגזירה שוה היינו לומדים בהקש ממכה בהמה ועל כן באה הגזירה שוה לומר שיש ללמוד ממכה אדם — תוספות על פי ביאור הר"ש. [ותירץ בזה קושיית רבי עקיבא איגר. ולפי מה שהובא לעיל הערה 21 אות ג שהברייתא כאן אליבא דרבי יהודה דלית ליה הקש, אי אפשר לפרש כהרש"ש.]

28. ואם תאמר: הא האי קרא לאו ברצח מיירי,

26. אין לפרש דרריש "אין נתינה אלא ממון" כדרכי ישמעאל [לקמן פד א] דהא בברייתא לא מייתי האי דרשא. [עוד, דאם כן הוה להו תלתא קראי, ולמאי בעינן לכולהו?!]

אלא הכי קאמר: אי סלקא דעתך דהאי "ואיש כי יכה כל נפש אדם מות יומת", היינו מיתת אבר, לישתוק קרא מיניה, דהא כתיב בתריה "כאשר עשה כן יתן בו", ופשטיה דקרא היינו מום ממש, אלא על כרחך דהאי "יומת" היינו בממון — "פני יהושע". וראה עוד ב"תורת חיים".

27. א. מכאן מוכח ד"גזירה שוה" ילפינן ולא מ"סמוכים", דהא "איש כי יתן מום בעמיתו" לא סמיך ל"מכה אדם יומת" — תוספות.

ב. ואם תאמר: אם הגזירה שוה לא באה ללמוד ממכה בהמה אלא ממכה אדם, אם כן הגזירה שוה מיותרת, שהרי גם בלא הגזירה שוה

אם כן, מאי קא משמע לן "לא תקחו כופר לנפש רוצח"? לנפש רוצח אי אתה לוקח כופר, אבל אתה לוקח כופר לראשי איברים.

ופרכינן: ואכתי מבעי ליה [עדיין צריכים אנו את הפסוק] דקאמר רחמנא: לא תשקול ממון מן הרוצח, ותפטריה מן המיתה, והיות שעיקר המקרא חידוש הוא, מנין לנו ללמוד ממנו עוד דין שאינו מפורש בו!?

ומשנינן: אם לא בא הכתוב אלא ללמדינו דין זה, אם כן לכתוב רחמנא רק "לא תקחו כופר לאשר הוא רשע למות".

"לנפש רוצח" שהוסיף הכתוב למה לי!?

אלא שמע מינה נמי מהאי קרא: לנפש רוצח אי אתה לוקח כופר, אבל אתה לוקח כופר לראשי איברים שאינן חוזרין. שהיות ואינם "נפש", יכול אתה לקחת עליהם "כופר".

ותמהינן: וכי מאחר דכתיב "לא תקחו כופר" ולמדנו מכך שחובל משלם ממון. "גזירה שוה" של "מכה — מכה" למה לי!?(31)

אמרי [תירצו] בני הישיבה: אי מהאי קרא

לדחות את הלימוד מהגזירה שוה "הכאה" — "הכאה", הרי הוא אומר: "לא תקחו כופר לנפש רוצח אשר הוא רשע למות כי מות יומת" — לנפש רוצח אי אתה לוקח כופר, אבל אתה לוקח כופר לראשי איברים שאינן חוזרין.

ופרכינן: וכי האי קרא ד"לא תקחו כופר לנפש רוצח", למעוטי ראשי איברים הוא דאתא, וללמד שעל חבלה לוקחים "כופר" שהוא תשלום ממון.

הרי האי קרא מבעי ליה דאמר רחמנא: אם באותה שעה שהרג את האדם והתחייב מיתה הזיק גם את ממונו, (29) לא תעביד ביה תרתי [אל תענישנו שני עונשים] דהיינו: לא תשקול [תגבה] מיניה ממון על הנזק ותקטליה על רציחתו.

כלומר: הרי מקרא זה בא ללמדינו שאינו נהרג ומשלם ממון, ואיך אפשר ללמוד גם לענין חיוב תשלומי ממון בחבלה!?

ומשנינן: האי — דין זה, שאינו נהרג ומשלם, מקרא ד"כדי רשעתו" נפקא, רשעה אחת [עונש אחד] אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו שתי רשעיות [שני עונשים] — מיתה וממון. (30)

30. לאו דוקא מקרא ד"כדי רשעתו" נפקא, דהא האי קרא מיירי לענין מלקות וממון, ואנן במיתה וממון עסקינן; ועיקר הילפותא הוא מקרא ד"ולא יהיה אסון ענוש יענש" — הא יהיה אסון לא יענש — על פי תוספות כתובות לז א ד"ה חדא.

31. משמע, דמ"גזירה שוה" ילפינן, דאי

אלא בחבלה, דהחובל באביו ובאמו יומת [ראה לעיל הערה 20], ומאי קאמרינן אין דנין גיזקין ממיתה!?

ואולי כאן הכוונה על משפט החובל, דנידון או בממון או בנתינת מום, דתרווייהו נקראין נזק, מה שאין כן החובל באביו, דמשפטו משפט מות — רש"ש.

29. על פי תוספות לעיל כו א ד"ה עליו.

אתה אומר: ממון, או אינו אלא [שמא נפרש] עין ממש?!?

אמרת [יש לך לומר]: אי אפשר לפרש עין תחת עין — ממש, כי, הרי שהיתה עינו של זה גדולה, ועינו של זה קטנה, היאך אני קורא ביה: "עין תחת עין"?! (33)

כלומר: אם עינו של החובל אינה שווה לעינו של הנחבל, אי אפשר לקיים עין תחת — במקום — עין, שהרי אם עינו של החובל משובחת ואתה מוציא את עינו, נמצא שחבלת בו יותר ממה שהוא הזיק.

ואם עינו של החובל גרועה מעינו של הנחבל, נמצא שלא חבלת והזקת לו כמו שהוא חבל והזיק לחבירו!?

דכופר, הרה אמינא: בדעתו של חובל (32) הדבר תלוי: אי בעי אם רצונו של החובל עינו נתיב [יתן את עינו לסמאה], ואי בעי דמי עינו נתיב.

קא משמע לך: דילפינן מבהמה, מה "מכה בהמה" נאמר לתשלומין ולא לחבול אבר מאבריו של המכה, אף "מכה אדם" לתשלומין נאמר, ולא לחבלה.

עתה מביאה הגמרא כמה דרשות של תנאים ש"עין תחת עין" — ממון:

א. תניא בכרייתא: רבי דוסתאי בן יהודה אומר: "עין תחת עין" שאמר הכתוב, תשלומי ממון הם.

33. יש לשאול: אמאי לא קאמר רבי דוסתאי דאם עינו של אחד גדולה ועינו של אחד קטנה, אי אפשר לקיים "משפט אחד יהיה לכם", כדאמרינן בסמוך לענין קטן שהרג את הגדול?! ויש לומר: דעדיפא מינה קאמר, שאין לשון "תחת עין" מתקיים כאשר אינם שוים בעיניהם. אי נמי בהא קמפלגי רבי דוסתאי וסוגיא דגמרא, רבי דוסתאי סבירא ליה דשפיר הוי "משפט אחד", אם לכל אדם מוציאין עין תחת עין, או שהורגים קטן שהרג את הגדול וכו'. [יורק כאשר לאחד מוציאים את העין ואחד משלם ממון, לא הוי "משפט אחד" אליבא דרבי דוסתאי].

ועל כן אמר רבי דוסתאי דלא הוי "תחת עין", ולא אמר דלא הוי "משפט אחד", אבל סוגיא דגמרא סבירא ליה דלא חשיב "משפט אחד" בין בעין גדולה תחת עין קטנה, בין בקטן שהרג את הגדול, לפיכך דחינן ואמרינן נשמה שקיל מיניה, נהורא שקיל מיניה — "מרומי שדה".

מ"סמוכין" מאי מקשה מכה למה לי?! — תוספות.

ולפי מה שנתבאר [לעיל הערה 21 אות ד] דהכא הוי "מוכח" או "מופנה" לדרוש "סמוכים", אתי שפיר הא דמקשה מכה מכה למה לי.

32. כך משמעות לשון נתיב בפשוטו, וכן משמע במאירי. ויש גורסים בגמרא: אי בעית סיב דמי עינא, ואי בעית עויר עינא; לישנא אחרינא אי בעי עינו נתיב וכו'. וביאור הפלוגתא הוא, האם בנחבל הדבר תלוי או בחובל.

ובתוספות רבינו פרץ גרס כגירסא דידן ומפרש דקאי אנחבל, והכי מידריש קרא: לנפש רוצח אי אתה לוקח כופר, כלומר שאם הכהו הרוצח וירצה היורש ליקח מן הרוצח דמי כופר המת לפוטרו מקטלא — אין שומעין לו. אבל אתה לוקח כופר לראשי אברים שאינם חוזרים, כלומר שיתנו בית דין לנחבל מה שירצה ליקח מן החובל או הדמים או האבר.

וכי תימא [ואם תאמר]: כל כי האי [במקרה כזה] אכן שקיל מיניה ממונא, ולא יסמאו את עינו.

הרי כך אי אפשר לומר, כי לדבריך נמצא שני בני אדם שעשו אותו מעשה ועונשם שונה, האחד: סימא את עין חבירו — וסימאו את עינו, והשני: סימא את עין חבירו וגבו ממנו ממון.

והרי התורה אמרה [ויקרא כד כב]: "משפט אחד יהיה לכם" כלומר, משפט השוה לכולכם, ואי אפשר לדון את האחד בממונו ואת השני בגופו.

אם כן, על כרחך: "עין תחת עין" — ממון, לכל אדם, בין כאשר עיני הנחבל והחובל אינן שוות, בין כאשר הם שוות.

אמרי [שאלו] בני הישיבה: אין זו ראייה, כי מאי קושיא היא זו?!

דלמא [אולי נאמר]: אף על פי שעינו של זה גדולה ועינו של זה קטנה, הרי לשניהם יש "כח ראייה", נהורא [כח ראייה] שקיל מיניה — נהורא אמר רחמנא נישקול מיניה. ונמצא שבכל אדם קיימנו "עין תחת עין" — ממש! ?

דאי לא תימא הכי, ותאמר: אחרי "גדול" ו"קטן" בגוף אנו הולכים.

קטן [ננס] שהרג את הגדול, וגדול שהרג את הקטן, הרי אינם שוים, והיכי קטלינן ליה, הרי התורה אמרה: [ויקרא כד כב] "משפט אחד יהיה לכם" — משפט השוה לכולכם? (1)

אלא על כרחך אתה צריך לומר: אין הולכים אחרי "גדול" ו"קטן" בגוף, אלא אומרים: נשמה שקיל מיניה, נשמה אמר רחמנא דנשקול מיניה שנאמר [שמות כא כג]: "ונתתה נפש תחת נפש".

הכי נמי אמרינן לענין "עין תחת עין": נהורא שקיל מיניה נהורא אמר רחמנא נשקול מיניה, ואין מכאן ראייה (2) לומר: עין תחת עין — ממון.

ב. תניא אידך [בברייתא אחרת]: רבי שמעון בן יוחי אומר: "עין תחת עין" — ממון.

ואל תתמה ותאמר: אתה אומר ממון, מגין לך! ? או [אולי] אינו אלא עין ממש! ?

כי מעצמך אתה אומר (3) הרי שהיה החובל סומא, וסימא את עין חבירו: הרי שהיה החובל קיטע, [בידו] וקיטע את חבירו; הרי שהיה חיגר [ברגלו], וחיגר את חבירו, היאך

שהרג את הגדול! ? ואיך יתקיים מקרא זה בגדול ומהכפר לו, למרות שהרוצח נענש פחות ממה שהוא עשה, איך יתכן להרוג גדול שהרג את הקטן, הרי עונשו מרובה מן הרציחה שלו, ואין מתקיים כאן "משפט אחד יהיה לכם"! ? [על פי "מרומי שדה"].

2. ראה בהערה לעיל מה דעת רבי דוסתאי.

3. על פי גירסת הב"ח ותוספות נזיר כט ב.

1. כלומר, אם קטן שהרג את הגדול נהרג ומתכפר לו, למרות שהרוצח נענש פחות ממה שהוא עשה, איך יתכן להרוג גדול שהרג את הקטן, הרי עונשו מרובה מן הרציחה שלו, ואין מתקיים כאן "משפט אחד יהיה לכם"! ? [על פי "מרומי שדה"].

ויש מפרשים: נאמר [שמות כא כג]: "ונתתה נפש תחת נפש", ואיך יתקיים מקרא זה בקטן